

Lunds Universitet
Socialhögskolan
SOA205A Magisterkurs i socialt arbete

Höstterminen 1998

”... *DET SKA LEDA TILL JOBB;*

DET ÄR DET DE ÄR UTE EFTER VA?”

Unga arbetslösas möte med samhällets aktiverande och utvecklande insatser.

Författare: Jan Grangården
Handledare: Arne Kristiansen

ABSTRACT

This is a study on the young client's encounter¹ with the welfare system which main goal is the transition to work or study. The focus is on the clients experiences of this encounters and if they consider social allowance as a mean of lasting support.

The method of data collection has been interviewing five people, two females and three males, all about the age of 20. All five had for some time received social allowance and participated in various projects in order to be employable. The data is used to construct a "typical encounter" which is thematically described as the expectations, the practices, the outcome of the encounter and, finally, what emotions the encounter brought about.

The data is analysed from the theoretical starting point of pattern of assessments, marginalization and processes of socialisation. The analysis shows that the "typical encounter" consists of detailed inquiries and assessments aimed to categorise from a start of moral pattern of assessment. The "typical encounter" is also a part of a process of marginalization and finally can it be seen as an obvious part of the process of socialisation in society.

Three conclusions can be drawn from this study. First these data don't support the notion that youths view social allowance as a mean of lasting support. A second conclusion is that there are very strong assessments with moral implications hidden in the pattern of assessment and categorising. This categorising is a part of the processes of marginalization which contribute to the socialisation of normality of working life but – and that is a point of this study - even risk to socialise people to believe that the normal working life is not for all. The third conclusion is that the clients participate in an encounter of which she or he knows the parts but have no comprehensive picture.

¹ I use the word encounter because from the client's point of view it is not a meeting on equal terms.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

ABSTRACT	1
INLEDNING	3
PROBLEMFÖRMULERING.....	3
SYFTE.....	4
FRÅGESTÄLLNINGAR.....	4
AVGRÄNSNINGAR.....	4
AKTUELLA REGELSYSTEM	5
FÖRSÖRJNING.....	5
ARBETE OCH SYSSLESÄTTNING.....	5
METOD, BEGREPP OCH URVAL	6
METOD.....	6
BEGREPP.....	7
URVAL.....	8
RELIABILITET OCH VALIDITET.....	9
FORTSATT FRAMSTÄLLNING.....	10
TIDIGARE FORSKNING OCH TEORIANKNYTNING	10
REDOVISNING AV EMPIRI	12
FÖRVÄNTNINGAR.....	13
MÖTETS PRAKTIK.....	14
MÖTETS RESULTAT.....	16
MÖTETS KÄNSLOR / UPPLEVELSER.....	17
DET IDEALTYPISKA MÖTET.....	18
ANALYS	19
VÄRDERINGSMÖNSTER.....	19
FÖRANKRAD – MARGINELL – ELLER UTSLAGEN.....	21
MÖTET SOM SOCIALISATIONS POLITIK.....	23
SLUTDISKUSSION	24
KÄLLFÖRTECKNING	27

Inledning

Problemformulering

”Socialbidragspensionär” är ett uttryck som har jag hört användas om tysta och regelbundet återkommande unga klienter, som efter särskilda utbildningsformer och därefter något praktikjobb får försörjning genom socialbidrag i perioder, som tenderar att bli längre och längre. Uttrycket ”socialbidragspensionär” får antas stå för ett antagande att ungdomar ser bidrag som ett alternativ till egen försörjning genom arbete.

I denna uppsats vill jag beskriva klienters möten med den samhällsorganisation, som ska ge stöd till deras tillträde till arbetslivet. Deras berättelser om sina många möten med skola, arbetsförmedling, socialtjänst avser jag sammanfoga till berättelsen om ett möte, som är oberoende av tid och rum. Klienternas utsagor om samhällets roll som föreberedare för och stödjare in i ett självförsörjande liv kommer alltså att bli uppsatsens empiri.

Under senare år har ungdomar i åldersintervallet 16-24 år vilka inte är i utbildning eller har förvärvsarbete särskilt uppmärksammas bl a i form av en särskild lagstiftning. I samband med tillkomsten härav fördes en debatt i vilken delar av denna särskilda lagstiftning kallades ”att införa arbetsplikt för ungdomar mellan 20 och 25” (Josefsson 1995) med rubriken ”Kriget mot de unga”. Kommunförbundsdirektören Gunnar Wetterberg ventilerar i artikeln ”Lägg om arbetsmarknadspolitiken” (Dagens Nyheter 960424) tanken att ”halvera stödet till ungdomar” enligt DN:s rubriksättning. I debatten har även den s k arbetslinjen ifrågasatts. Dvs principen att målet för alla arbetsmarknadspolitiska (och socialpolitiska) åtgärder är att individen ska försörja sig genom eget arbete. Senast av miljöpartiet, som enligt sitt språkrör ska genomföra en studie av förutsättningar för en ”medborgarlön” (radiointervju 990520). I en rapport från SNS välfärdspolitiska råd hävdas däremot att detta slags alternativ till arbetslinjen inte är samhällsekonomiskt hållbart. (Björklund m fl 1998:141).

I debatten hävdas å ena sidan uppfattningen att socialbidrag och arbetslöshetsunderstöd stöder och utvecklar bidragsberoende och å andra sidan att arbetet och arbetsgemenskapen eftersträvas av i det närmaste alla människor. Ytterligare aspekter på socialbidrag och socialbidragsmottagare redovisas i ”Sex sätt att värdera socialbidrag” (SoS-rapport 1997:5).

De många meningarna i frågan har väckt min nyfikenhet och en önskan att mera direkt söka kunskap om vilken bild som kan tecknas i ett klientperspektiv. En förhoppning är också att skapa ett kunskapsfragment, som kan bidra till utveckling och förbättring av dessa möten. Om systemet och dess effekter beskrivs i ett klientperspektiv kan systemfel belysas och förstås.

Syfte

Syftet med uppsatsen är att i ett klientperspektiv undersöka och beskriva klienters erfarenheter av möten och kontakter med socialtjänsten och samhällets stödinsatser.

Frågeställningar

De frågeställningar jag vill belysa är hur mötet med samhällsfunktionärer och regelsystemet kan beskrivas i ett klientperspektiv. Vilka olika möten finns det att berätta om? Vilka förväntningar finns och har funnits? Hur har dessa möten påverkat klientens utveckling. Vilka upplevelser / känslor har mötet väckt. Jag ska också försöka tolka och förstå hur denna beskrivning kan tolkas och förstås i vetenskapliga begrepp.

Avgränsningar

Jag vill placera min uppsats i socialbidragets forskningstradition sådan den definieras i ”Välfärdens marginaler” (Salonen 1994). Häri indelas denna forskning i tre nivåer. Den första nivån är makronivån, som handlar om socialbidragets omfattning, en andra nivå är mesonivån, som studerar handläggningens organisering och slutligen den tredje nivån mikrostudier, som också kallas klientstudier och som berättar om klienters upplevelser av de båda andra nivåerna (ibid. sid 33). Förhoppningsvis har läsaren redan genom denna uppsats syfte och frågeställningar kunnat konstatera att den tillhör den senaste genren. Inom denna genre är uppsatsen begränsad till intervjupersonernas utsagor om den verklighet de upplevt och erinrar sig. Uppsatsen berör inte organiseringen av det system som intervjupersonerna mött.

En andra avgränsning eller snarare förtydligande gäller datainsamlingen och är egentligen motsatsen till en avgränsning. Jag samlar data om hur intervjupersonerna beskriver de samhällsinsatser de är beroende av för tillträdet till arbetslivet. Jag ser alltså inte någon begränsning av vad som kan berättas för mig. Intervjupersoner behöver inte i sin berättelse skilja mellan socialtjänst och övriga instanser. Det som är relevant för dem blir också relevant empiri. Avgränsningen eller snarare begränsningen kommer i redovisningen och analysen av data.

Aktuella regelsystem

Det är ett omfattande regelsystem som bildar bakgrund till intervjupersonernas utsagor och därmed till min tolkning och analys. Regelsystemet förutsätts vara i huvudsak kända av läsaren men sammansfattas i detta avsnitt under rubrikerna *försörjning*, *studier* och *arbete/sysselsättning*.

Försörjning

Föräldrabalken ålägger föräldrarna försörjningsskyldighet för sina barn till arton års ålder men i praktiken till 20. Det innebär att ungdomar som "flyttar hemifrån" i 16 – 17- årsåldern inte kan räkna med socialbidrag för sin försörjning om de samtidigt bedriver gymnasiestudier. Det är för övrigt inte helt lätt för dem att få socialbidrag ens när de åberopar och styrker arbetslöshet.

Pågående studier diskvalificerar för socialbidrag. Det innebär att socialtjänstlagens bestämmelser om ekonomiskt bistånd inte medger att socialbidrag utgår till studerande. (Härvid bortser jag från att föräldrar kan uppbära socialbidrag med ett belopp för egna barn i skolåldern.) Ungdomars studier ska enligt socialtjänstlagen finansieras av egna medel eller av föräldrarna. Kompletterande statliga studiebidrag utgår. Därefter antas den som fortsätter utbilda sig göra det för egen medel eller studielån och studiemedel.

Kommunernas gymnasieskolor förutsätt ta emot alla ungdomar som lämnar grundskolan med betyg i föreskrivna ämnen. Däremot görs ingen kunskapsprövning utöver den som följer av att antalet platser är begränsat på de attraktiva programmen. I princip har alla ungdomar beretts plats på gymnasiet i kurser av olika svårighetsgrad. Vissa program (utbildningslinjer) har skapats för individuellt anpassning och därmed utanför det nationella utbildningsprogrammet. Betyg från dessa kan inte användas för inträde på högskolor eller annan högre utbildning s k postgymnasial utbildning. Däremot kan den kommunala vuxenskolan ge möjlighet att senare i livet skaffa sig sådan behörighet. Den grupp som är föremål för uppmärksamhet i denna studie tillhör den senare kategorin.

Arbete och sysselsättning

Alla som slutar grundskolan söker inte till gymnasieskolans nationella eller individuella program efter grundskolan. Av de som söker och börjar studera avbryter en del. Båda dessa kategorier återfinns i arbetslöshetsstatistiken som ungdomsarbetslösa. Under 1990-talet ökade antalet av dessa dramatiskt. Den hade funnits länge men inte uppmärksammats.

Som en följd härav skapades en särskild lagstiftning för de ungdomar som inte genomgår gymnasieskola eller liknade utbildning och som är under 20 år finns särskild lagstiftning. Med stöd av ”Lag (1995:76) om kommuners ansvar för ungdomar” får kommunen anordna praktik eller annan verksamhet på heltid för dessa. För sådan verksamhet har kommunen rätt till ersättning från staten under förutsättning att kommunen och regeringen tecknat överenskommelse därom. Kommunen kan bestämma om ersättning till den som deltar i sådan verksamhet.

I en särskild lag utsträcktes kommunens ansvar för ungdomsarbetslöshet även till åldersgruppen 20 –24: ”Lag 1997:1268) om kommuners ansvar för ungdomar mellan 20 och 24 år”. I denna sägs att kommun får efter överenskommelse med statsmakten ”åta sig en skyldighet att i enlighet med bestämmelserna i denna lag erbjuda ungdomar en *aktiverande och utvecklande insats på heltid*. (min kursivering). Ersättning till den som deltar i dessa kan vara endera ersättning från arbetslöshetsförsäkring eller försörjningsstöd enligt 6 § socialtjänstlagen. Om deltagaren inte har någon av dessa förmåner ska kommunen ge en ersättning av 1967 kronor pr månad.

Inom ramen för dessa båda lagar finns en viss frihet för kommun och arbetsförmedling att utforma verksamheten.

Metod, begrepp och urval

I detta avsnitt redovisar jag mina överväganden beträffande metod för datainsamling och det inte helt oproblematiska urvalsförfarandet. Vidare presenteras de begrepp jag avser använda och för ett resonemang om uppsatsens reliabilitet och validitet. Här redovisar jag också min teorianslutning och avslutar avsnittet med uppläggningsen av det fortsatta arbetet.

Metod

Intervjuer av klienter som berättade om sina erfarenheter av möten med skola, socialtjänst och arbetsförmedling utgör det empiriska underlaget för uppsatsen. Intervjuerna gav data om hur intervjupersonerna upplever samhällets roll som föreberedare för och stödare in i ett självförsörjande liv. Uppsatsen är således en explorativ kvalitativ studie med intervjuer som huvudsaklig metod för datainhämtning.

Målsättningen för kvalitativa intervjuer kan vara ”att identifiera eller upptäcka ännu icke kända eller otillfredsställande kända företeelser, egenskaper eller innebörder”, (Starrin & Renck 1996: 54) Målsättningen för de här genomförda intervjuerna har varit att avtäcka egenskaper hos och innebörder i mötet mellan klient och det samhällssystem, som ska hjälpa klienten till en självständig försörjning. Intervjuerna har varit icke-standardiserade och legat nära karaktären av ”vägledad konversation” med intervjuaren som en ”medskapare” mer än samtalsledare. (Starrin & Renck 1996:54,56)

Vid bearbetningen av intervjun utgår jag från fyra teman:

- förväntningar på mötet,
- mötets praktik,
- mötets resultat och slutligen
- mötets känslor.

Det begränsade antalet intervjupersoner tillåter inte att med bibehållande av anonymitet och sekretess redovisa de enskilda intervjuerna. Därför försöker jag i en *idealtyp* sammanfatta intervjupersonernas berättelser om sina möte till ett idealtypiskt möte. Begreppet idealtyp utvecklas i Hur mäter man ”vackert”? Grundbok kvalitativ metod. Idealtypsmetoden innebär att man kartlägger och sammanfattar en företeelse och dess kvaliteter i karikatyrens form. (Ene-roth 1987;149). Som uttrycket i karikatyrens form antyder har inte denna studies alla verkliga ”möten” alla de egenskaper och innebörder som jag tillskriver detta ”karikerade” möte. Jag använder ”idealtypsmetoden” till att skapa ett möte som tillskrivs de egenskaper som intervjupersonerna lämnat data om. Det är alltså ett karikerat möte som består av de egenskaper och har de innebörder som intervjupersonerna berättar om.

Begrepp

För min analys av data använder jag begreppen *möte*, *förväntningar* på mötet, mötets *praktik*, samt mötets *känslor*.

Begreppet *möte* är ett gemensamt begrepp för intervjupersonernas alla möten och erfarenheter av samhällets olika funktioner och instanser. Det står alltså för ett slags kontinuerligt möte och inte för ett enskilt.

Förväntningar på mötet utgår från vad man närmast existentiellt hoppats och trott till förväntningen på betyg, socialbidrag, bemötande etc. Det kan också vara förväntningen på det enskilda mötet och gälla det konkreta resultatet men också förväntningen att uppmärksammas.

Med mötets *praktik* avser jag en konkret beskrivning av de omständigheter och egenskaper under vilka man mött samhället. De olika fysiska omständigheter man träffat på. I mötets praktik ligger också formerna för mötet, hur det kom till stånd och hur det förlöpte.

Med mötets *resultat* avses konkreta beslut om bidrag, val mellan alternativ, uppdrag att ordna t ex praktikplats.

Känslor som är förenade med eller knutna till mötets praktik, förväntningar och resultat ska också beskrivas. Det är möjligt att det egentligen är svaret på hur intervjupersonen tolkat mötets praktik, förväntningar och resultat. Det är upplevelsesidan av förväntningar, praktik och resultat.

Urval

Med utgångspunkt i mina frågeställningar sökte jag 3-4 personers (ungdomar) som p g a arbetslöshet deltar i eller har deltagit i samhällsåtgärder orsakade av arbetslösheten och behov av bidrag till försörjning. De ska inte vara eller ha varit aktuella p g a kriminalitet eller missbruk och inte heller i allför stor utsträckning behövt för psykiatrisk vård eller behandling. berättelse om hur deras arbetslivskarriär hittills gestaltat sig. Utifrån detta resonemang bestämde jag mig för följande kriterier.

Ålder 20 – 25

- Deltagit i det s k individuella programmet - kommunala ungdomsprogrammet eller andra kommunala sysselsättnings/utvecklingsåtgärder för arbetslös ungdom.
- Erhållet socialbidrag och eller arbetslöshetsersättning intermittert regelbundet sedan 18 år.

Det konkreta urvalet blev problematiskt. Jag sökte bland de som vid urvalstillfället uppbar socialbidrag och har gjort det periodvis sedan 18-årsåldern.

Ett första försök att identifiera fyra intervjupersoner genomfördes genom att ur socialregistret ta fram ett 50-tal socialbidragmottagare födda mellan år 1973 och 1983. Av dessa valdes i en första omgång åtta personer. Därefter valdes av dessa de med längst bidragsperiod.

Trots flera telefonpåringningar och besök för att få kontakt blir det endast en som är beredd att medverka. Efter att ha genomfört den intervjun väljer jag att låta deltagarna i kommunens projekt för 20-24 åringar genom sina handledare erbjudas att delta i intervjun. Efter vissa svårigheter ställer två killar och två tjejer upp. Samtliga uppfyllde de ursprungliga kriterierna för deltagande.

En intervju genomförs i respondentens bostad och de övriga fyra genomförs individuellt i ett arbetsrum som disponeras av det sysselsättningsprojekt respondenterna deltar i. Intervjuerna tar 1–1,5 timme och fyra av de fem får spelas in på band, varifrån ordagrann utskrift har gjorts.

Reliabilitet och validitet

Reliabilitet och validitet är begrepp vars giltighet för kvalitativ forskning är under diskussion i forskarvärlden. I kap 8 i *Kvalitativa studier i teori och praktik* (Svensson och Starrin 1996:209) utvecklas denna diskussion. En inriktning anser att de är giltiga och kan användas medan en annan inriktning menar att andra begrepp bättre täcker behoven inom kvalitativ forskning. Detta avsnitt syftar till att kritiskt granska mitt metodval utifrån två begrepp, som jag bedömer relevanta: *beskrivande* och *tolkande* validitet

Svensson redovisar från Maxwell fem typer av validitet: *beskrivande*, *tolkande*, *teoretisk*, *generaliserbarhet* och *värderande* validitet. Maxwell anser, enligt Svensson, att beskrivande, tolkande och teoretisk validitet är ”av mer central betydelse i kvalitativ forskning, metod och analys” (ibid. 212ff)

I det följande utvecklar jag några tankar om *beskrivande* och *tolkande* validitet, vilka jag anser vara mest relevanta för denna uppsats. Beskrivande validitet definieras enligt Maxwell som dels validitet i forskarens egna iakttagelser dels i förhållande till data som forskaren erhållit i andra hand. Dessa två aspekter på beskrivande validitet kallar Maxwell för ”primärt beskrivande validitet” respektive ”sekundärt beskrivande validitet”. Den beskrivande validiteten kan avgöras genom en jämförelse med de problem- och frågeställningar som angivits i studiens

syfte och frågeställningar. På samma sätt kan man också bedöma om en redovisning är fullständig. (ibid. 213)

För denna uppsats torde en validering av beskrivande validitet kunna ske genom av ”konsensus bland experter” (Svensson 1996:217). Denna sker genom granskningen av uppsatsen. Alternativet är feed back från intervjupersonerna, vilket inte ligger inom studiens tidsram.

Den *tolkande valideringen* består enligt Svensson av hur observatören tolkar verkligheten jämfört med de som observeras. I detta fall gäller frågan om jag beskriver mina intervjupersoners upplevelser på ett sätt som kan kännas igen av dessa, som en beskrivning av deras erfarenheter. Här är det alltså inte fråga om beskrivningen i sig är korrekt utan om tolkningen av vad den står för är det.

För egen del tolkar jag det så att min tankekonstruktion med mötet som centralt begrepp och mötets förväntningar, praktik, resultat och känslor som relevanta kategorier kan ifrågasättas om konstruktionen visar sig vara irrelevant för intervjupersonerna. En sådan prövning emellertid inte möjlig inom förutsättningarna för denna uppsats.

Fortsatt framställning

Efter en sammanfattande beskrivning av aktuellt regelsystem redovisar jag intervjuerna och strukturerar denna redovisning i fyra teman. Redovisningen avslutas med en sammanfattning i vilken jag formulerar ett idealtypiskt möte. Därefter följer analysen av materialet i intervjuerna och det idealtypiska mötet. För analysen tar jag hjälp av teorier om värdemönster, marginalisering och socialisationspolitik analyserar jag min empiri. I ett avslutande avsnitt redovisar jag några personliga slutsatser .

Tidigare forskning och teoriansknytning

Genom min ansats berör uppsatsen i vid bemärkelse ungdomsforskning och ungdomars inträde i vuxenlivet och tillträde till arbetslivet. Det innebär att relevant forskning kan sökas inom olika discipliner och med var och en sina olika perspektiv. Exempel på sådana är:

Forskningsområde	Perspektiv
Socialt arbete	metod, organisation, klient
Sociologi	marginalisering, stämpling
Socialpsykologi	socialisation
Ekonomi	samhällsekonomiska effekter

I denna redovisning av tidigare forskning ger jag några exempel på forskning, som jag anser relevant för denna uppsats. Redovisningen är långt ifrån fullständig och den blir till yttermera visso mycket kortfattad. Den berör ungdomsforskning med inriktning mot arbetslöshet.

Ungdomsstyrelsen har i en utredning ”Vid sidan av – om ungdomars inträde på 90-talets arbetsmarknad” (Ungdomsstyrelsens utredningar 13) studerat vilka ungdomar födda mellan 1965 och 1976, som under 1990-talets första hälft sökt etablera sig på arbetsmarknaden och som under den perioden har upplevt långvariga problem med arbete och försörjning.” I denna rapport visas i en forskningsgenomgång på ett stort antal faktorer som påverkar ungdomarnas tillträde till och framgång på arbetsmarknaden. Faktorer som påverkar deras möjligheter oavsett deras egen attityd och inställning till förvärvsarbete.

Forskningsgruppen ”Grävlingen” vid socialhögskolan i Lund redovisar en förteckning under rubriken ”Ungdomar och offentligheten” ett antal huvudsakligen artiklar som av titlarna att döma endast begränsat handlar om min klientgrupp. Klientforskning avser huvudsakligen ”problemklienter”. Mitt intryck är att för klientforskningen, är den för denna uppsats aktuella klientgruppen mest intressant som statistiska enheter i forskning på makronivå. Den verkar leva i skuggan av forskningen om väl etablerade problemklienter och mest avläsas i betygsstatistik och arbetslöshetsstatistik trots att den sysselsätter utbildningsväsende, socialtjänst och arbetsmarknadsverk.

Min begränsade genomgång av forskningen pekar på att klientforskningen väljer att beskriva klienter i en tämligen utpräglad marginell position som nära ”utslagen” (Svedberg 1995:44). Trygged pekar på detta fenomen och hänvisar till forskning som funnit att socialarbetare delar in klienterna i ”lätta” ”mellankategori” och ”tunga”. Där kategorin lätta inte anses tillhör socialtjänsten och socialt arbete (Trygged 1996:52). Ett exempel är Berglunds studie av ungdomar

i ”Val av livsstil problemungdomars sätt att hantera verklighet och konstruera identitet”, som också fokuserar ”tunga” klienter. (Berglund 1998).

Slutligen vill jag nämna Öhlunds ”Normaliseringspraktiker i det moderna samhället” (Öhlund 1997), som också behandlar ungdomars uppväxtvillkor och hur de formar och formas till i hög grad också av samhällets institutioner och institutionella ”socialisationsfält”. Härmed avses samhällets olika funktioner som fostrar, utbildar och vårdar. Dessa funktioner bildar ett ”komplext nätverk” som utgör socialisationsfältet och som ”*utgör ett komplext nätverk av relationer mellan olika yrkesgrupper och institutioner som strider, skapar koalitioner och samarbetar för att fostra, utbilda, vårda och resocialisera ungdomar*” (ibid. 15).

För analysen av mitt empiriska material om mötet mellan klient och system utgår jag från teorier om värderingsmönster, marginalisering samt socialisationsprocesser. När det gäller värderingsmönster är utgångspunkten Trygged (1996) och hans bearbetning av Midrés² tre begrepp *moral, resurser och marknad*. För en diskussion om mötet och marginalisering är underlaget *Marginalitet ett socialt dilemma* (Svedberg 1995) och kategorierna *förankrad – marginell – utslagen* som underlag för en diskussion om klienten genom mötet kan anses ingå i arbetslivet dvs tillhöra arbetsmarknaden. Mötet som en del av socialisationsprocessen analyseras med hjälp av *Normaliseringspraktiker i det moderna samhället* (Öhlund 1997). Här hämtar jag teorier om socialisationspolitik och normalisering och begreppen *diagnostisk diskurs; diskurs om den goda omsorgen* samt *bekännandets diskurs*.

Redovisning av empiri

Empiri har hämtats från fem intervjuer. En intervju med vardera två kvinnor och tre män i åldern 21 till 24 år . Fyra av intervjupersonerna deltog vid intervjutillfället i sysselsättningsåtgärder för att enligt ”Lag 1997:1268) om kommuners ansvar för ungdomar mellan 20 och 24 år” i syfte att nå en varaktig etablering antingen i arbete eller i studier – den s k ungdomsgarantin. En femte respondent studerade med hjälp av studielån på komvux.

² Midre, G (1990) Bot, bedring eller bröd? Om bedömning och behandling av social nöd fra reformasjonen til folketrygden. Universitetsforlaget, Oslo.

Intervjupersonerna skiljer sig åt när det gäller djup i och varaktighet av mötena med socialtjänst och andra samhällsfunktioner från kortare tid med socialbidrag till mångårig långvarig kontakt. Vid intervjutillfället saknar jag varje annan kännedom om intervjupersonerna än att de deltar i en verksamheter som bedrivs med stöd av ”lag (1997:1268) om kommuners ansvar för ungdomar mellan 20 och 24 år.

Intervjuerna har genomförts på intervjupersonernas villkor i den meningen att intervjupersonen spontant avgjort vad som varit relevant att berätta utifrån övergripande frågorna som ”berätta om.....”. Intervjuerna har varit strukturerade enbart för att ge så mycket data som möjligt om de minnen och erfarenheter man har av de delar av samhället vars uppgifter är att främja den enskildes anpassning till arbetslivet.

I min redovisning följer jag fyra teman, som jag tycker mig finna i berättelserna. Det första temat är *förväntningar*. Inom detta tema samlas uttryck för det man hoppades man få. Hur gick mötet till är det andra temat d vs *praktiken*. Vad mötet gav *resultat* är det tredje temat. Som ett fjärde tema behandlas uttryck för *känslor*, som föddes i möten. Varje temaavsnitt inleds med en sammanfattning av temat så som jag tolkat utsagorna. För att ge läsaren möjlighet att pröva giltigheten häri och den följande analysen ges ganska fylliga citat till stöd för varje tema.

Det är på sin plats att än en gång påpeka att redan redovisning i sig innebär en tolkningsprocess styrd dels av min förförståelse men också min teoriansknytning. I avsnittet om validitet har jag antytt något av denna problematik. Avslutningsvis sammanfattar jag och redovisar det idealtypiska mötet utifrån min tolkning av data.

Förväntningar

I materialet är utsagor om förväntningar på mötet vaga och inte explicita utom när det gäller förväntningen att få hjälp med försörjning på kort sikt. Implicit uttrycker utsagorna osäkerhet, misstänksamhet och uttalad tveksamhet. Inför mötet är man inställd på att få förklara, motivera och bli misstrodd på sina avsikter och uppgifter. I övrigt utmärks mötet av **inga eller små förväntningar**. I den mån de förekommer är de avvaktande och negativa. Förväntningarna begränsas till förhoppning att få hjälp till kortsiktiga behov. Man är inte helt säker på ett posi-

tivt bemötande eller positivt resultat. Det finns en misstänksamhetens förväntan parad med obehag.

”Ja, jo meningen är att det ska leda till jobb. Det är det de är ute efter va”

”Ja det var väl mest från min egen sida... jag drog mig i det längsta för att gådit där. Jag ville ju försöka själv.

”Jag hade inget annat val. Jag sökte ju; jag hoppade av skolan och började söka jobb och så där, men jag sökte socialbidrag först för ja vill ha pengar så jag klarade Det är inte så lätt....”

”Dom säger att dom ska ta itu med det men det gör dom inte. Neej så jag litar inte på samhället.”

Mötets praktik

Temat mötets *praktik* avser avtäckta formerna för mötet och hur det kom till stånd. Praktiken präglas av formalia: man beställer tid för besök (kan också bli kallad) därefter väntar man den aktuella väntetiden, som i större eller mindre grad präglas av förväntningarna. Det finns också möten som är icke-personliga genom att man får en blankett sig tillsänd. Denna ska fyllas i och ligga till grund för ett personligt möte. Praktiken handlar mycket om utfrågning och värdering i förhållande till något regelsystem. Några möten är till enbart för att klientens status (som arbetslös) ska registreras, vilket i sin tur genererar åtgärder i möten med andra instanser. När tiden är inne och mötet kommer till stånd ägnas det åt kontroll och utredning. När man är ”kollad” och värderad så har man passerat nålsögat och här berättas om personliga möten med utsagor som roligt, trevligt och att bli litad till. Omkring några möten lyser det av ömsesidigt intresse och engagemang, men det formella administrativa mötet är regel.

Men praktiken är också brister i rutinerna med blanketter som är svåra att förstå.. Det berättas om att den man möter är ”otrevlig” och ”inte trevlig”; saknas gör utsagor om konkret otrevligt bemötande. Uteblivna utlovade besked med hänvisning till formalia som sammanträdestid men man misstänker en ren glömska eller medveten vänta och se metod för att pröva behovet av hjälp.

Det kan vara svårt att nå fram för att få tid för mötet och väntetider är regel. Nyttan av egen framförhållning och förutseende påpekas. Det kan också förekomma att man blir kallad och direkt hänvisad till ett projekt.

”Omständligt är det! Mycket omständligt! När man överhuvudtaget får tag i dom påtelefon vilket inte är det lättaste och de gäller vilken myndighet som helst i princip. Jättesvåra att få tag i...”

”Påarbetsförmedlingen om man kommer ner och vill ha en tid såkan det ta en månad eller såoch påsocialkontoret där jag varit någon gång tar det några veckor. Det spelar nästan ingen roll vilken myndighet det gäller eller vad det gäller såtar det lång tid. Sådet får man ha lite i bakhuvudet, sånär man gör någonting såmåste man göra det i tid för att hinna.”

”Jag fick ett papper hemskickat” och ”sen har det bara rullat på”.

Kontroll, utredning och värdering är påtagligt och tydligt. Den börjar oftast med en hemsänd blankett och fortsätter med utfrågning.

”Såkommer det hem några blanketter, som lika gärna kunde var skrivna påett annat språk i stort sett. Och såska det fyllas i här och fyllas i där. Såfyller man i som tror att det ska vara och såskriver man under med sitt namn och skickar tillbaka. Såkommer det tillbaka för att man inte har kryssat i just en sak. Och såfår man göra om alltihopa från början igen. Det har hänt mig flera gånger. Det är småpetitesser och man kunde lyft luren och frågat är si eller så ocksåkunde de kryssat själv eller någonting. Och såfår man göra om alltihopa och såfördröjs tiden.”

”De pratade och frågade ut mig allt. Kollade släkt om det fanns någonstans jag kunde bo billigt och sådär. Och sen fick jag avslag ändå såjag tror jag fick söka tre gånger.”

”... om jag kunnat jobba eller liksom göra något annat såhade jag hellre gjort det” sagt om att bli kollad och utredd.

Prövningen ett nålsöga som man passerar och därefter kan bli sedd och litad till och det goda mötet uppstår.

”...när man väl hade fått det en gång såvar det liksom inga problem sen, nä det var liksom bara första gången som det var jävligt jobbigt.”

”...jag tror att det beror påatt båda tvåhar märkt att jag försökt själv och intresserad av att göra någonting. För dåhar dom påsitt sätt försökt stötta mig, såde har tyckt det va bra att jag försökt någonting och sådär. Sådet kan ha haft med det att göra också”

”dom var mer hjälpsamma och frågade hur det gick och såoch liksom frågade hur man hade det om det var något dom kunde hjälpa en med åsådär”

Det goda mötet hotas dock av dåliga rutiner och personal- och organisationsförändringar. Bristerna väcker åter den misstänksamhet som kunde märkas i förväntningar.

”Jag har ju ringt in och nästan skällt på dom. Dom pratar bort det. Det är som om dom inte glömt det precis men lagt det å sidan och inte tagit upp det på det mötet dom sagt att dom skulle och såoch dåför man vänta en vecka till

Va nu igen? ’Ja det är bara den gången.’ Såkommer dom en månad efter och säger du ska ha en ny socialsekreterare. Nu igen – fan djävlar ni är inte kloka.

Mötets resultat

Resultat kan vara det konkreta beslutet om bidrag eller inte bidrag. Deltagande i mötet innebär kvarblivande i systemet t ex arbetslöshetskassa, men också att få socialbidrag under och mellan aktiviteter. Att vara inskriven i rullorna är ett viktigt resultat liksom den sysselsättning man deltar för att bli kvar i systemet. Man kan också få råd och vägledning om framtiden. Ett resultat att räkna med – för andra om än inte för en själv - är att vara tvungen att delta så att man inte ”tappar sugen”.

Man beskriver sig som objekt som placeras i sysselsättning eller utbildning och får på så sätt lön, arbetslöshetsersättning eller annan ersättning. Men man får också i uppdrag att ordna sin egen praktikplats och få den godkänd. Berättelser härom är fyllda närmast av glädje. Implicit avtäcks en kortsiktighet i mötet vars resultat är pengar och något att göra här och nu.

Materialet tydliggör konflikten mellan å ena sidan normalregeln att föräldrar svarar för försörjning och utbildning upp till gymnasiekompetens och å andra sidan de fall då detta inte fungerar. Klienten är i och för sig motiverad till att utbilda sig men får inte ta lån och kan/vill inte motivera sina föräldrar för att stå för försörjningen.

Mötet erbjuder de som är lyckliga att kommit i systemet en möjlighet att bevara sin tillhörighet. För andra kan det vara en möjlighet att tillhöra i en annan mening, men också ett måste för en försörjning.

”Jo i och med att jag börjar jobba i juni, såhar jag jobbat vad jag behöver för att fånya stämpeldagar sådet var april och maj jag behövde.”

”För många människor när dom varit arbetslösa länge tappar motivationen och söka jobb själv. Kanske varit påflera anställningsintervjuer och fått nej såkanske man tappar sugen den skulle såkanske man får lite mer push.”

”Ofta heter det att det kan leda till jobb – si och såmånga får jobb efter. Det vet jag inte riktigt om jag tror på Men det är ändåviktigt att ha någonting att göra vare sig det är ett jobb eller vad det nu är.”

”Såska jag - ja vad ska jag säga – såska jag för att ha nå att göra såär jag här . Bara för att fåpengar. skiter jag i det – får jag inga pengar.”

När det berättas om uppgifter med eget och självständigt ansvar lyser det om berättarna. Det är roligt och viktigt.

”Jag har kommit själv med förslag påvad jag ville göra och undrat om det finns någon möjlighet att fixa det. Och dåhar de sagt ’om du ordnar de och de själv så Och sen har kommit

tillbaka och sagt att nu har jag ordnat de och de själv så Och dåhar det varit ok för dom. Så det är mest påegen hand som jag letat efter saker att göra”

”såsa jag dåvad jag ville göra för någonting. Och dåsa hon att om du ordnar praktikplatsen själv sågår det bra för vår del

Om de många instanserna och de kolliderande reglerna berättas sakligt men uppgett.

”Ja, men dom har ju kontakt med arbetsförmedlingen sådom sa ju alla samma sak. Liksom arbetsförmedlingen sa: det finns inget jobb för dig och du har ingenting att söka med, sådu får läsa sen men det kan du inte göra nu . Eller jag kan ju göra det fast dåsäger socialen ; nej dåför du inga pengar.”

”Nej jag hade gärna sökt in påen annan linje här (ja just de) hellre jag hade ju hellre läst någonting i skolan än att jobba fast det var ju lärorikt att jobba också. Men jag tycker ändå att bättre att dom. Att springa och jobba såna här småjobb det leder ju inte till någonting.”

Mötets känslor / upplevelser

De känslor som uttrycks i materialet uttrycks om mötet inte i mötet. Även i intervjusituationen är känslorna i huvudsak behärskade. **Känslor** som uttrycks oftast indirekt relaterade dels till vilket samhällsorgan det gäller, tiden som man haft kontakt och vad man vill uppnå. Besvikelse, ilska, förnärmelse, men också glädje och tillfredsställelse föds i kontakten med systemets företrädare. Förståelse för systemet är en känsla som finns med och uttrycks nästan med ett urskuldande tonfall. Det kan emellertid även tolkas som uppgivenhet som föds av beroende och underordningen.

Att bli sedd och förstådd och litad till föder – inte helt oväntat – positiva känslor. Det är inte systemet eller organisationen som tillskrivs positiva egenskaper utan enskilda företrädare.

De positiva känslorna uttrycks mycket enkelt men med värme.

”Jag tycker påskolan var dom väldigt trevliga. Hon som jag hade att göra med där var väldigt hjälpsam och positiv och såär.”

”De informerar om det är någonting och alltid positiva. Det är ingenting de gör som gör att man blir less pådom eller någonting. Utan de förklarar varje situation och såär det. Och ifall det är ett möte såinformerar dom om det hela tiden. Jag tycker det är mycket bra.”

Den dåligt strukturerade utredningen föder negativa känslor trots att det uttrycks en förståelse för utredningen i sig. Att uppleva sig inte lyssnad till väcker närmast vrede.

”Ja , ja han begrep liksom inte att man inte hade några pengar. Han fattade inte det. och sen så– jag skrev ner påpapper långa förklaringar och förklarade varför jag behövde pengar – alla anledningar, men man förstår ju att de ville kolla upp allting och så Det måste dom ju göra. Men att det tog sålång tid och vela över grejer som vi redan hade pratat om många gånger. Kom upp igen och frågade om igen samma grejer.”

*”Dom lyssnar ju inte påen överhuvudtaget. Dom skiter fullständigt i en.” Ja, dom kunde i alla fall ha lyssnat mer. **Och förstå”***

Det goda mötet växer fram ur praktiska konkreta handlingar mera än ur samtalet i sig. Man gör något

”Jag har inte känt det själv för men jag tror att som hon sa 'jag vet att jag kan lita på dej. Och det har ju hon märkt genom att när jag sagt någonting, såhar kanske tittat och sett att allting har stämt och till slut kollade hon inte utan litade på att det jag sa stämde Och det kände jag var skönt för min egen del också att jag hade det jag ville göra och jag gjorde det också och så litade dom på det Jag tror det är därför jag blivit väl bemött därifrån.”

”Det var roligt faktiskt att hon ringde dåkände man att man hade kontakt” sagt om en situation när en socialarbetare tar kontakt enbart för att uppmärksamma en prestation som klienten gjort på fritiden.

”Man förstår ända – det är ändåregler som dom går efter, sen är det liksom inget mer.”

”Det är ingenting de gör som gör att man blir less på dom eller någonting. ... Jag tycker det är mycket bra

Sådu har varit relativt nöjd med dem? (handläggare)

Ja för båda två.... jag tror att det beror på att båda två har märkt att jag försökt själv och intresserad av att göra någonting. För då har dom på sitt sätt försökt stötta mig , så de har tyckt det va bra att jag försökt någonting och så där. Så det kan ha haft med det att göra också.

Det idealtypiska mötet

Ur intervjuerna tycker jag mig kunna vaska fram ett idealtypiskt möte. Det är mycket lite konfliktyllt – snabbt lär man sig sin roll. Man finner också att det är flera intressenter i mötet – skola, socialtjänst, arbetsförmedling, samt olika kommunala enheter för ”aktiverande och utvecklande insatser”. Man är inte klar över deras uppgifter eller förhållande till varandra.

Inför mötet har man således **inga eller småförväntningar**. I den mån de förekommer är de avvaktande eller negativa. Förväntningarna begränsas till förhoppning att få hjälp till kortsiktiga behov. Till det idealtypiska mötet går man inte med förhoppningen om varaktig försörjning. Man är inte helt säker på ett positivt bemötande eller positivt resultat. Man kan ana misstänksamhetens förväntan parad med obehag inför mötet. Praktiken präglas av väntetid, kontroll och utredning för att bli prövad. Här utsätts man för obegripliga blanketter och upprepade utfrågningar. Här finns ett påtagligt nålsöga, som man måste ta sig igenom. Väl igenom kan man berätta om omtanke och respekt.

Den kritik som uttalas handlar om bristande effektivitet i åtgärderna. Dvs. antingen gör man ingenting eller för sent och för långsamt.

Ur klientperspektiv är mötet således något man deltar utan större förväntningar och möjligen med viss misstänksamhet både vad avser praktik och resultat. Mötet är inledningsvis svårtillgängligt genom väntetider. När mötet kommer tillstånd blir man kollad, utredd och prövad. Väl genom nåsögat kan mötets praktik vara positivt. Man blir sedd och litad till och mötet kan tolkas som ett gemensamt projekt om mig. Dock är resultatet begränsat i till något att göra, ekonomisk stöd och därmed förvisningen att vara kvar i projektet tills åldern sätter gränsen.

De fem berättar tillsammans om små eller inga förväntningar, men om ett hopp om den frihet som är svenssons. Inte någon gång är det uttalat några andra ideal eller alternativ än en försörjning genom arbete. Fram för allt är inte socialbidrag något alternativ till annan självständig försörjning.

Analys

För min analys av använder jag mig av teorier om värderingsmönster, marginalisering och socialisationsprocesser.

Värderingsmönster.

Midrés använder tre kategorier - *moral*, *resurser* och *marknad* – för att beskriva förändringar i samhällets värderingar av hur stöd till behövande ska utformas. Trygged formulerar i sin avhandling motsvarande kategorier på individnivå genom begreppen *vill*, *kan* och *få* (Trygged 1996:9, 131).

Vill kan ses som en moralisk dimension som innebär att alla ska försörja sig genom eget arbete och sluta upp kring samhällets arbetslinje. Den som lyckas göra sin *vilja* trovärdig betraktas som en *värdig* hjälptagare. Medan klienter som misslyckas härmed är *ovärdiga* hjälptagare. För dessa har funnits och finns etiketter, som är mer eller mindre moraliserande: *arbetskygg*, *asocial* och på senare tid *utsatt*, *marginaliserad*, *utslagen* och *värsting* och *förlorare*. (SoS-rapport 1997:5:31). Benämningen socialbidragspensionär innehåller också ett mått av moraliserande misstänksamhet. *Kan* avser individens förmåga att tillhöra arbetsmarknaden. Det är en mera formell dimension och handlar om kompetens och meriter. Kategorien kan konkret uttryckas och avläsas i betyg eller omdömen från skolor och arbetsplatser. Kategorin *få* omfattar klientens möjligheter att få tillträde till arbetsmarknaden givet att man *vill* och *kan*. De erbjudande om arbeten som klienten kan få.

Enligt Trygged kan dessa kategorier förhålla sig till varandra på åtta olika sätt (Trygged:131). I nedanstående matris sammanfattas Tryggeds kategorier och med den som ett tolkningsraster visar jag vilka kategorier som deltar i det kartlagda mötet och relaterar mitt empiriska material till dessa värderingsmönster.

	<i>Vill</i>	<i>Kan</i>	<i>Får</i>	Tryggeds bestämning /värderingsmönster/	Förhåller sig till mötet
A	Ja	Ja	Ja	Förankrad (är självförsörjande genom arbete)	- deltar inte i mötet
B	Ja	Ja	Nej	Ofrivilligt arbetslös	- deltar i mötet
C	Ja	Nej	ja	Handikappad	- deltar inte i mötet
D	Ja	Nej	Nej	Värdig hjälpsökande	- deltar i möte
E	Nej	Ja	Ja	Ovärdig hjälpsökande	- får inte delta i mötet
F	Nej	Ja	Nej	Misstänkt	- får inte delta i mötet
G	Nej	Nej	Ja	Misstänkt	- får inte delta i mötet
H	Nej	Nej	Nej	Utslagen (tydlig klient)	- får inte delta i mötet

Värderar man med hjälp av detta tolkningsraster intervjupersonernas utsagor om mötets inledande praktik kan man hävda att den moraliska kategorin *vill* styr mötets praktik. Utsagorna berättar om att bli kollad, utredd och prövad och avtäckar ett moment för kontroll och värdering, som man måste gå igenom för att få del av samhällets stödinsatser på vägen mot självständighet. Momentet är till för att identifiera de ”ofrivilligt arbetslösa” (B) och den ”värdiga hjälpsökanden” (D) och omvänt utesluta ”ovärdiga” (E) ”misstänkta” (F,G) samt ”utslagna tydliga klienterna” (H). Flera utsagor visar på att det också ingår ett pedagogiskt moment och genom detta kan man som klient lära sig förstå processen och påverka definieringen i önskad riktning och en ”misstänkt” vet att så skicka sig att den kommer med som en ”värdig”.

Mina intervjupersoner berättar om ett *kan*, som är fel och som man inte *får* försörja sig på. Man kan arbeta och har arbetat i ett yrke men det saknas ett teoretiskt *kan* t ex ett betyg. Det gäller också ett *kan* som är komplett både praktiskt och teoretiskt men inaktuellt. Det finns ingen efterfråga på detta *kan* längre. Här avlyssnas en lågmäld, nästan underförstådd, protest mot att man inte *får* arbeta fast man kan. Denna gäller även det regelsystem som hindrar från att studera för att man är beroende av socialbidrag. I materialet berör utsagorna inte explicit *får* fastän man både *vill* och utifrån sina egna värderingar också *kan*. Det finns utsagor som visar hur *får* är beroende av omständigheter utanför både *vill* och *kan*. Det gäller föräldrars

förmåga att stödja utbildning, flyttning till arbetslöshet, utbildning och erfarenhet som inte längre efterfrågas osv. Ungdomsstyrelsens forskningsgenomgång i rapporten "Vid sidan av" (Ungdomsstyrelsens utredningar 13) visar ett stort antal faktorer som påverkar ungdomarnas tillträde till och framgång på arbetsmarknaden. Faktorer som påverkar deras möjligheter oavsett deras egen attityd och inställning till förvärvsarbete. Bland dessa faktorer kan nämnas föräldrars utbildningsnivå, föräldrars civilstånd och socialbidragsberoende, nationellt ursprung, bostadsort. Oavsett egen vilja och förmåga har en ungdom i dag svårt att etablera sig i arbetslivet om hon eller han bor i fel region, med ensamstående förälder och/eller socialbidragsberoende föräldrar med låg utbildning och av utländskt ursprung.

Materialet ger flera exempel hur klientens *vill* och *kan* värderas i förhållande till *får* och utsluts och marginaliseras därmed från *får*. De här redovisade värderingsmönstren uttrycks i den lagstiftning som reglerar mötet och inte minst i formuleringen erbjudas "aktiverande och utvecklande insats på heltid"

Förankrad – marginell – eller utslagen.

I min förståelse ingick föreställningen att möta konkreta och påtagliga utsagor om utanförskap, men spontana sådana saknas i materialet. Däremot uttrycks besvikelse och frustration över beroendet av mötet. Man är medveten om att delta i ett möte för att prövas om man tillhör eller inte tillhör. Det är därför relevant att utifrån teoretiska utgångspunkter pröva om den aktuella klientgruppen kan anses vara marginaliserad.

En sådan prövning kan bygga teorin om på "*marginalitet som partiell socioekonomiskt delaktighet*", som redovisas i "Marginalitet - ett socialt dilemma" (Svedberg 1991). Marginalitet som partiell socioekonomiskt delaktighet är en riktning inom marginalitetsteorin vilken tar sin utgångspunkt i att det finns en "risk för en större eller mindre grupp att hamna i utkanten av arbetsmarknaden eller ställas helt utanför." (*ibid.*:35)

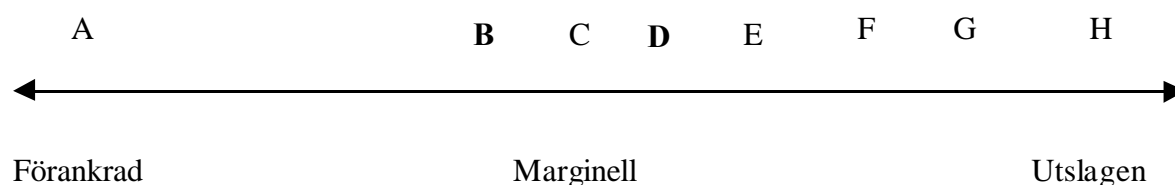
Av materialet framgår att man söker till mötet p g a att man är utanför den normala gången för tillträde till arbetsmarknaden. Mötet är skapat och underhållet som ett stöd till ungdomar med just denna avvikelse från den normala gången. Dvs de som inte går raka vägen genom utbildningsväsendet till ett arbete på öppna marknaden. Särskilda lagar har stiftats för denna grupp

vari gruppen definieras. (av ”Lag (1995:76) om kommuners ansvar för ungdomar” och ”Lag 1997:1268 om kommuners ansvar för ungdomar mellan 20 och 24 år”). Här anges inte bara åldersintervall utan också ett antal förutsättningar för att ingå i gruppen och erhålla de insatser som finns. Den viktigaste förutsättningen är att man saknar egen försörjning och är sysslolös. Härigenom bildas en väl avgränsad och definierad grupp som kan sägas motsvara det som kännetecknar en marginell grupp nämligen:

- a) att man är delaktig – om än under specifika betingelser – i det socioekonomiska systemet
 - b) men att man saknar såväl en formell position som ett reellt fotfäste i den urbana industriproduktionsprocessen men inte heller någon annanstans finner en stabil ställning
 - c) och det förvärvsarbete man utför i huvudsak sker inom service- och tjänstesektorn eller genom komplementära insatser av olika slag
- (Svedberg 1995:36)

Mitt material visar att mötet i sig kan tolkas som en marginaliserande process och att deltagarna befinner sig i en marginell position. En del av mötets praktik är att värdera dikotomiskt; tillhör – tillhör inte arbetskraften respektive tillhör – tillhör inte ovärdiga/misstänkta hjälpsökande. Materialet är härvidlag mycket entydigt. Värderingen skapar en homogen grupp, vars medlemmar får praktik på arbetsplatser just som avvikare från den ”normala” gången för tillträde till arbetslivet eller på samma sätt deltar i utbildningar. Här inträder en andra sorteringsmekanism genom att en del blir kvar tills vidare på arbetsplatsen medan andra prövar något annat i en kretsgång som med nuvarande lagstiftning³ upphör i denna form när deltagaren uppnått 25 års ålder.

Marginalitet kan beskrivas som en process i vilken man intar en position på ett kontinuum. Med hjälp av värderingsrastret ovan och följande bild kan diskussionen sammanfattas och besvara frågan om mötets deltagare grad av marginalisering. B och D representerar den kategori av klienter som denna uppsats behandlar.

³ Socialdepartementet har i september 1999 fått en utredning som föreslår att denna lagstiftning och detta arbetssätt ska tillämpas utan åldersbegränsningen.

Mötet som socialisationspolitik.

Mötet kan också tolkas utifrån dess roll i samhällets *socialisationspolitik*. Begreppet är hämtat från ”Normaliseringspraktiker i det moderna samhället”. (Öhlund 1996). I ett avsnitt med rubriken ”Socialisationsfältets koreografi” (*ibid.*:19) förklaras begreppet på följande sätt:

”Varje samhälle kan sägas bedriva en **socialisationspolitik** där ritualer, kompetenser och sociala positioner skapar gränser och övergångar mellan barndom och vuxenhet. Med socialisationspolitik menas att olika samhälleliga instanser och institutioner har legitimitet att utöva fostran och definiera vilka handlingar som ska räknas som legitima eller illegitima. Denna sorts politik verkar på fyra nivåer: genom lagar och förordningar, offentlig debatt, institutioner och..... genom **praktiker**, det vill säga regelbundna handlingar och talakter.”

Normalitet är de normer och lagar som gäller för olika företeelser. För mötet och i detta sammanhang är normaliteten i huvudsak detsamma som arbetslinjen i svensk social- och arbetsmarknadspolitik och mera folkligt uttryckt ”den som inte arbetar ska heller inte äta”.

Öhlund har studerat projekt inriktade mot ungdomar ”i riskzonen”. Med tillämpning av diskursanalys utvecklar han diskurser om *socialisation*, *normalitet* och *social kontroll*. Han visar också på att dessa är ”intimt sammankopplade” med varandra. Författaren talar om *grundläggande diskurser inom fältet* som innefattar praktiker, som består av de metoder och tekniker som används i vardagsarbetet (*ibid.*:203). Mest framträdande i mitt material är följande tre diskurser: *diagnostisk diskurs*; *diskurs om den goda omsorgen* samt *bekännandets diskurs* (*ibid.* 200).

Mina fyra teman kan ses som fyra tydliga och formaliserade praktiker som ingår i socialisationsprocessen, så som ovan definierades. Mötet inrymmer socialisationspraktiker hämtade från flera diskurser för normalitet. Inom ramen för denna uppsats kan i det följande dessa endast antydast.

Den diagnostiska diskurser definieras som kategorisering och gruppindelning (*ibid.*:200) och exempel härpå i mitt material är utredningens framträdande roll. Enligt mina intervjupersoner börjar den med tidsbeställning och väntan och fortsätter med att man blir kollad, utredd och prövad. Vidare framgår att den diagnostiska diskursen är en accepterad del av mötet, vilket jag vill tolka som att socialisation av nödvändigheten av kontroll och prövning och därmed av samhällets värdering att bidrag endast bör tillkomma de som i prövningen definierats (diagnostiserats) som värdiga klienter.

Ur socialisationen av den diagnostiska diskursen formas bekännandets diskurs. Den står för att ”reflektera över sin identitet och framtida förändring”. (a a 202). I min empiri återfinns moment av bekännande i mötets flera teman. I förväntningar ryms ett mått av reflektion över framtida förändringar; i mötets praktik är själva kärnan ett bekännande såväl av faktiska omständighet som till värderingar. Till mötets resultat hör reflektion över (och bekännandet till) arbetslinjens normalitet. Mina intervjupersoners tillfredsställelse för att inte säga glädje över uppdraget att söka och välja praktikplats vill jag tolka som en effekt av en socialisationsprocess, som också främjas av den goda omsorgens diskurs.

Den diagnostiska och bekännandets diskurs framstår i mitt material som en förutsättning för ”den goda omsorgens” diskurs. Denna definieras ”närhet, förtroende och att stå för det goda” (ibid. 201). I intervjuerna avtäcks denna diskurs med att man uppmärksammas och bli litad på.

Materialet visar hur man utgår från att den goda omsorgen är villkorad av de båda övriga diskurserna, som redovisas här. Utsagor som avviker härifrån är uttryck för frustration över att inte platsa och är inte ett avståndstagande från om arbetslinjen som normalitet.

Först diagnos sedan bekännelse och därefter tilltro och uppmärksamhet. Man ”förtjänar” den goda omsorgen genom att ”delta” i en lyckad socialisationsprocess. Det är självfallet inte så att de följer i strikt tidsordning. Tvärtom verkar det vara en fråga om när tillfälligheter och personligheter om, när och hur dessa förhåller sig till varandra.

I min analys om materialet har jag visat på värderingsmönster som innebär att anslutningen till arbetslinjen kan prövas och att denna är grundläggande för förtroende och tillit. Materialet ger även stöd för att mötet är en marginaliserande process och partiell i den meningen att man står utanför det normala socioekonomiska systemet. Slutligen visar analysen på starka diskurser som bidrar till socialisation av arbetslivets normalitet men också att denna normalitet inte är till för alla.

Slutdiskussion

Tre reflektioner vill jag göra utifrån denna uppsats. Den första är att föreställningen att man som klient strävar efter att försörja sig som ”socialbidragspensionär” inte får något stöd i den-

na studie. Den egna försörjningen oberoende av socialtjänst, arbetsförmedling och andra organ är viktig.

Den andra reflektionen är att klienten möter starka värderingar med moraliska implikationer utifrån värderingsmönster för kontroll och kategorisering. Dessa kategoriseringar kan ses som en del i en marginaliserande process och placera klienten i en marginell position. Samtidigt ingår värdering, kategorisering, och marginalisering i en socialisationsprocess. Den kan å ena sidan leda till socialisation av arbetslivets normalitet dvs arbetslinjen, men å andra sidan lika gärna bidra till en socialisation att denna normalitet inte är till för alla. Begreppet "socialbidragspensionär" och andra motsvarande begrepp är då uttryck för systemets tillkortakommande projicerat på klienterna.

Min tredje reflektion är att klienten deltar i ett möte med många intressenter som dock inte är närvarande samtidigt. Det är bl a skola, arbetsförmedlingen, socialtjänst och ofta en kommunal projektorganisation och som var och en har sina värderingsmönster och kategoriseringar. Som klient känner man delarna men helheten som står för motstridiga regelsystem och besked.

Mötet har alltså starka inslag av sortering med ett stort antal kategorier i vilka klienterna komma ifrån, delas in och hänförs. Denna värdering och kategorisering är en fortsättning på motsvarande företeelse i grundskola och gymnasium. Explicit har en moraliserande dimension tillkommit genom att "vill" är ett kriterium för fortsatt stöd. Detta kriterium prövas på olika sätt och med olika aktiviteter trots att man inte *får* tillträde till den riktiga arbetsmarknaden. Fram för allt för att förvissa sig om att inga socialbidragspensionärer kan finna en bekväm försörjning utan egen insats. Utfallet av värderingen är inte bara avgörande för de insatser man förvänta sig utan påverkar också den förankring i arbetslivet man anser sig ha. Den bidrar därmed också starkt till socialisation av arbetslinjens normalitet. Samtidigt försätter dessa värderingsmönster och den lagstiftning som dessa genererar en kategorisering många i en permanent marginell position. Värderingsmönstren fungerar så väl att de riskerar att bli kontraproduktiva och leda till marginalisering och att den marginella positionen också blir den bestående socialisationseffekten.

I socialstyrelsens rapport pekar man vikten vilken roll socialtjänsten har för att socialbidragsklienten ska ta sig ur bidragsberoendet (Fyra underlagsrapporter till kommittén för välfärdsbokslut. Artikelnummer 1999-77-011). Det är vällovt men uppdraget borde vara vilka

strukturer och processer skapar och vidmakthåller bidragsberoende oberoende av nuvarande organisering. Denna studie visar att det inte är den enskilda myndighetens agerande som är avgörande utan effekten av de sammantagna aktiviteterna. Man möter också ”aktiverande och utvecklande insatser” och för att delta i dessa är man beroende av deltagarnas samspel inbördes och med klienten.

Källförteckning

Monografier

Björklund, Anders; Edebalk, Per Gunnar; Ohlsson, Rolf, Lars Söderström (1998) *Välfärdsolitik i kristid – håller arbetslinjen*. Stockholm, SNS Förlag, (Välfärdspolitiska rådets rapport)

Eneroth, Bo (1984) *Hur man "mäter vackert"? Grundbok i kvalitativ metod*. Stockholm, Natur och kultur.

Salonen, Tapio (1994) *Välfärdens marginaler*, Stockholm, Fritzes

Svedberg, Lars (1995) *Marginalitet Ett socialt dilemma*. Lund, Studentlitteratur.

Svensson, Per-Gunnar & Starrin, Bengt (1998) *Kvalitativa studier i teori och praktik*, Lund, Studentlitteratur.

Trygged, Sven (1996) *Arbetslös och medellös. En studie av beredskapsarbetare i Stockholm*, Stockholm, Stockholms universitet.

Öhlund, Thomas (1997) *Normaliseringspraktiker i det moderna samhället*, Umeå, Umeå universitet.

Tidskrifts- tidningsartiklar

Josefsson, Dan (1995) Kriget mot de unga, *ETC*. (ETC:s nätarkiv: http://www.etc.se/arkivet/textarkiv/Dans_artiklar/DJ_kriget.html).

Gunnar Wetterberg (1996) Halvera stödet till ungdomar! / Lägga om arbetsmarknadspolitik! Dagens Nyheter och Svenska kommunförbundet <http://www.svekom.se/nytt/dn.htm>

Officiella tryck

SFS 1995:706 *Lag (1995:706) om kommuners ansvar för ungdomar*

SFS 1997:1268 *Lag (1997:1268) om kommuners ansvar för ungdomar mellan 20 och 24 år*.

SFS 1997:1278 *Förordning (1997:1278) om kommuners ansvar för ungdomar mellan 20 och 24 år*

Socialstyrelsen , artikelnummer 1999-77-011, *Fyra underlagsrapporter till kommittén för Välfärdsbokslut över 1990-talet Barn och unga, Missbrukarvård, Socialbidrag, Personer med funktionshinder*

SoS-rapport 1997:5 *11 röster om socialbidrag En antologi*, Socialstyrelsen

Ungdomsstyrelsens utredningar 1998:13 *Vid sidan av – om ungdomars inträde på nittiotalets arbetsmarknad*, Ungdomsstyrelsen